

ЗАМРИГА А.В.

доктор юридичних наук, кандидат
економічних наук, доцент,
професор кафедри публічного
та міжнародного права
(Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана)
ORCID ID: 0000-0001-8919-6633

ДІДЕНКО С.В.

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
директор
(Херсонський інститут
Міжрегіональної академії
управління персоналом)
ORCID ID: 0000-0002-3115-7524

СЕРДЮК Є.В.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри
галузевого права
та загальноправових дисциплін
(Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»)
ORCID ID: 0000-0002-5467-7207

УДК 346.58:623.4/.5](477)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.5.50>

**ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ЕКСПОРТУ ТА ІМПОРТУ ТОВАРІВ ВІЙСЬКОВОГО ТА ПОДВІЙНОГО
ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ**

У статті розкрито господарсько-правові аспекти правового регулювання експорту та імпорту товарів військового та подвійного призначення в Україні. Особлива увага присвячена господарсько-правовим чинникам регулювання експорту та імпорту товарів військового призначення та специфіці проблем правового регулювання дозвільних відносин в окремих галузях державного регулювання господарської діяльності під час військового стану. Проаналізовано правові, організаційно-правові та організаційні інструменти, які застосовуються при правовому регулюванні експорту та імпорту товарів військового та подвійного призначення. Схарактеризовано механізм експорту та імпорту таких товарів та акцентовано увагу на потребі вдосконалення правового регулювання в господарській сфері на території України. Визначено способи здійснення зовнішньоекономічної діяльності у сфері військово-технічного

співробітництва. Досліджено низку законодавчих норм для спрощення ведення господарської діяльності та визначено основні документи, що регулюють зовнішньоекономічну діяльність під час воєнного стану. Розкрито принципи господарсько-правового регулювання експортно-імпортних операцій під час воєнного стану товарів військового та подвійного призначення. Визначено низку інструментів публічного адміністрування, які регулюють правове регулювання експорту та імпорту товарів військового та подвійного призначення. Проаналізовано модернізацію озброєння України експортно-імпортним шляхом. Досліджено європейський досвід правового регулювання експорту та імпорту товарів військового призначення та подвійного призначення, який може бути впровадженим в Україні, залучення міжнародної підтримки, спрощення імпортних процедур і запобігання порушенню міжнародних угод.

Ключові слова: випробування, військовий стан, Державна служба експортного контролю, дозвіл, забезпечення, експорт, зовнішньоекономічна діяльність, імпорт, інструменти публічного регулювання, митне оформлення, модернізація, національна безпека, норма права, озброєння, поставки зброї, правове регулювання, санкції, суб'єкти господарювання, товари подвійного призначення.

Zamryha A.V., Didenko S.V., Serdiuk Ye.V. Economic and legal aspects of legal regulation of export and import of military and dual purpose goods in Ukraine

The article discloses economic and legal aspects of the legal regulation of export and import of military and dual-purpose goods in Ukraine. Special attention is devoted to the process of economic and legal factors of regulation of export and import of military goods and the specifics of problems of legal regulation of licensing relations in certain branches of state regulation of economic activity during martial law. The legal, organizational, legal, and organizational tools used in the legal regulation of export and import of military and dual-purpose goods are analyzed. The mechanism of export and import of these goods is characterized, and attention is focused on the need to improve legal regulation in the economic sphere on the territory of Ukraine. Methods of foreign economic activity in the field of military-technical cooperation are defined. Several legislative norms to simplify the conduct of economic activity have been studied and the main documents regulating foreign economic activity during martial law have been identified. The principles of economic and legal regulation of export-import operations during martial law of military and dual-purpose goods are revealed. Several public administration tools have been identified that regulate the legal regulation of export and import of military and dual-purpose goods. The modernization of Ukraine's armaments through export-import was analyzed. The European experience of legal regulation of the export and import of military and dual-purpose goods, which can be implemented in Ukraine, attracting international support, simplifying import procedures, and preventing violations of international agreements, has been studied.

Keywords: armament, business entities, customs clearance, dual purpose goods, export, foreign economic activity, imports, legal regulation, martial law, modernization, National security, permission, provision, rule of law, sanctions, State Service of Export Control, tools of public regulation, trial, weapons supplies.

Вступ. 2014 року Україна зіштовхнулася з жорстким військовим конфліктом, спровокованим РФ, який переріс у повномасштабне вторгнення на нашу суверенну територію 24 лютого 2022 року і забрало життя вже тисяч цивільних осіб. Війна XXI століття – це війна технологій, високотехнологічної зброї та інших засобів ведення військових дій [1, с.129]. Під

час повномасштабного вторгнення російсько-терористичних військ в Україну забезпечення національної безпеки потребує нового погляду на виклики, які стоять перед нашою державою та суспільством. Забезпечення національної безпеки полягає в належному озброєнні та інших засобах ведення війни. Одним з основних викликів сьогодення є питання правового регулювання експорту й імпорту товарів військового призначення та подвійного призначення в Україні. В умовах повномасштабного вторгнення Україні потрібно бути забезпеченою якісною та технологічно ефективною й потужною зброєю. Для цього Україні потрібно мати відпрацьований дієвий механізм з відповідною правовою базою. Але, на жаль, це унеможливується через невиправдано суворі вимоги імпорту товарів військового призначення та зброї, і як наслідок може призвести до штучного дефіциту на фронті. Саме тому все вищенаведене й обґрунтовує актуальність цієї теми задля детальнішого дослідження й розкриття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблематики господарсько-правових аспектів правового регулювання експорту та імпорту товарів військового та подвійного призначення звертали свою увагу вчені-правники Є. Ярусевич, А. Колодій, В. Галуцько, О. Дем'янюк, С. Гусарев, Д. Денков, Н. Коваль, М. Кочеров, О. Коротун, Р. Мельник, Б. Мірошніченко, Н. Москаленко, О. Павліченко, О. Панфілов, І. Підберезних, А. Чомодурова, Ю. Швець та багато інших. Проте як у теорії, так і практиці виділяться нові не вирішені раніше складові загальної проблеми, яким присвячується означена стаття, що має за основну мету аналіз проблематики правового регулювання експорту та імпорту товарів військового та подвійного призначення, яка існує у війні, розв'язаній російською федерацією проти України.

Мета статті полягає в тому, щоб розкрити особливості господарсько-правового регулювання експорту та імпорту товарів військового й подвійного призначення, схарактеризувати механізм експорту та імпорту таких товарів і запропонувати шляхи вирішення й удосконалення цього процесу в правовому полі.

Виклад основного матеріалу. Господарська діяльність на території сучасної суверенної й демократичної України в умовах сьогодення зіштовхується з численними викликами та проблемами, що негативно впливають на її розвиток. Чимало суб'єктів господарювання стикаються з такими загрозами, як недосконале законодавство, нестабільний валютний курс, недобросовісна конкуренція, корупція та ін. Також слід уточнити, що життєво важливого значення для українського народу набули питання оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності [2, с.597]. Також це стосується й суспільних відносин, які виникають у сфері експорту й імпорту товарів військового та подвійного призначення в Україні, оскільки це є вагомю сферою стратегічної економіки, національної безпеки, яка має свою законодавчу та об'єктивну матеріальну базу.

Слід зазначити, що суб'єкти господарювання, які здійснюють експорт та імпорт товарів (виробів, послуг, робіт) військового призначення та подвійного використання в Україні, розвиваються на основі ринкової економіки.

Доречно зазначити, що в умовах воєнного стану та стрімкого розвитку подій, пов'язаних із вторгненням, важливо дотримуватися чітких та ефективних механізмів контролю за обігом військового обладнання, на що має бути спрямована робота органів державної влади, національної економіки, Збройних Сил України, сил цивільного захисту, підприємств, установ та різних державних органів, які потребують належного забезпечення правового регулювання здійснення господарської діяльності і є фундаментом формування національних оборонних спроможностей.

Правова система України, що належить до романо-германської правової сім'ї, правове регулювання здійснюється на основі певних основоположних засад, які в юридичній літературі часто схарактеризовують принципами права, має оперативно адаптуватися до нових умов і викликів, що виникають у зв'язку з розвитком ситуації на передовій. Безпосередньо це стосується експорту й імпорту товарів військового та подвійного призначення в Україні.

24 лютого 2022 року у зв'язку із вторгненням рф на територію України Президентом України було підписано Указ «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022 [3],

і відтак господарська діяльність на території України в умовах воєнного стану починає регулюватися загальним законодавством з урахуванням особливостей, установлених спеціальним законодавством, що сприяє покращенню норм права на тих територіях або в галузях економіки, де загальних норм права для цього не достатньо.

2014 року уряд України припинив військово-технічне співробітництво з росією, і від того часу експорт здійснювався переважно до європейських країн, Північної Америки та східно-тихоокеанського регіону. Державна політика в галузі експорту та імпорту регулюється такими нормативно-правовими актами, як Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [4], Закон України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» [5], постанова Кабінету Міністрів України від 08.06.1998 № 838 «Про затвердження Положення про порядок надання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю» [6], наказ Мінекономрозвитку від 23.01.2019 № 68 «Про затвердження Інструкції щодо заповнення заяви про отримання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю» [7].

Отже, виконання державної політики в галузі державного експортного контролю забезпечують центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного експортного контролю, а також міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, розвідувальні органи України, уповноважені згідно із законодавством здійснювати заходи в галузі державного експортного контролю. Зазначені органи виконавчої влади можуть також залучати до участі у здійсненні заходів державного експортного контролю інші центральні органи виконавчої влади, представництва України за кордоном та юридичних осіб, діяльність яких безпосередньо не пов'язана з державним експортним контролем, за згодою їх керівників [8].

Від початку повномасштабного вторгнення ворогом було знищено значну кількість інфраструктури, що негативно позначилося на економічному потенціалі держави. Незважаючи на це, державні підприємства та установи продовжували виробництво товарів на експорт і власні потреби. Зокрема основну частину експорту зброї України становили гвинтівки та карабіни Державний «Укроборонпром» за 2023 рік збільшив випуск озброєнь на 92%. Попри постійну ракетну загрозу, державні підприємства перевиконують виробничі плани. Почалося виробництво нових видів зброї – самохідної артилерії, боєприпасів, безпілотників-камікадзе [9].

При цьому ми маємо зазначити, що у воєнний час Уряд України запроваджує спрощений порядок митного оформлення товарів, зокрема транспортних засобів, які ввозяться на митну територію України, порядок передбачає, що митний контроль та митне оформлення товарів здійснюються без справляння митних платежів, зокрема податку на додану вартість, акцизного податку, ввізного мита.

Також варто звернути увагу на те, що за перше півріччя 2020 року спецекартерами Укроборонпрому («Спецтехноекспорт», «Укрспецекспорт», «Укрінмаш», «Прогрес», «Укроборонсервіс») було укладено 140 експортних контрактів із 36 країнами світу. Загалом обсяг експорту озброєння та військової техніки до іноземних країн підприємствами-спецекартерами за перше півріччя склав майже \$154 млн. [10].

Крім того варто звернути увагу на імпорту товарів військового та подвійного призначення. В умовах сьогодення це одне з найважливіших питань. Підтримка інших країн-партнерів, таких як Сполучені Штати Америки, Польща, Німеччина, Франція, Італія, Велика Британія, Чехія, Туреччина, є вагомим в імпортуванні товарів військового та подвійного призначення в Україну. Звичайно, після отримання незалежності 1991 року Україна могла виготовляти майже всі типи озброєння та мала неабияку продуктивність у військово-промисловому комплексі.

Але через терористичне вторгнення росії український оборонно-промисловий комплекс зазнав великої економічної кризи, що позначилося на виробництві такої продукції, як

авіаційні двигуни, турбореактивні двигуни для крилатих ракет, газотурбінні двигуни для кораблів, двигуни для бронетехніки, РЛС системи ППО; РЛС цілевказання для ЗРК і морських арткомплексів; РЛС артилерійської розвідки; РЛС контролю космічної обстановки, комплекси радіоконтролю стратегічного призначення; комплекси пасивної радіотехнічної розвідки, бойові кораблі різного класу, військово-транспортні літаки, бронетехніка різного призначення, бойові ракети малої, середньої та великої дальності (стратегічного призначення) [11].

З вищевикладеного можна зрозуміти, що саме імпортування товарів військового та подвійного призначення в Україну є необхідним. Також звернемо увагу на те, що значних змін в чинному законодавстві, яке регулює саме імпорт таких товарів, немає. Спрощення митного оформлення різних груп товарів україно необхідне для забезпечення додаткового військового спорядження й товарів подвійного призначення. Існують та діють положення, прописані в Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення зі змінами від 10 березня 2022 р., затвердженому постановою Кабінету Міністрів України № 247 [12].

Тут доречно врахувати постанову КМУ від 18 березня 2022 р. № 314 «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» [13], яка визначає саме механізм подання декларацій про провадження господарської діяльності або до Міністерства економіки України, або Міністерства внутрішніх справ України (залежно від господарської діяльності) під час воєнного стану.

Варто зазначити, що відповідно до положень для отримання дозволу чи висновку на право імпорту, тимчасового ввезення та реекспорту (реекспорт-експорт з країни товарів, привезених з-за кордону) [14] суб'єкт надсилає Держекспортконтролю лист, до якого додається заява. Та є певні особливості для отримання таких дозволів чи висновку суб'єкта господарської діяльності. Держекспортконтроль може вимагати від суб'єкта господарювання надання додаткових відомостей або документів із метою ухвалення відповідного рішення щодо надання відповідного дозволу чи висновку. Зокрема строк розгляду поданої заяви про надання дозволу чи висновку на право здійснення відповідного міжнародного передання товарів, якщо його надання не потребує додаткового міжвідомчого узгодження, встановлюється від дня надходження всіх необхідних документів: до 10 днів – щодо імпорту та транзиту товарів, а також тимчасового вивезення або ввезення товарів. Поряд із заявою про надання дозволу чи висновку на право експорту товарів подаються оригінали документів про зобов'язання та гарантії іноземного суб'єкта – кінцевого споживача стосовно імпортованих товарів; документ про походження товарів; засвідчені в установленому порядку копії всіх визначених законодавством документів [12].

Рішення про отримання повноважень на право здійснення імпорту Кабінету Міністрів України діє лише під час воєнного стану та поширюється виключно на суб'єктів господарювання України, які здійснюють або мають намір здійснювати імпорт товарів військового призначення для потреб правоохоронних органів; Збройних Сил України; інших військових формувань, утворених відповідно до законів України; інших суб'єктів, що здійснюють боротьбу з тероризмом відповідно до закону, проте спрощення не стосується зовнішньоекономічної діяльності (зокрема новостворених підприємств), у разі здійснення якої слід отримувати відповідні ліцензії для окремих її видів, як приклад – експорту певних категорій товарів.

Із проаналізованого можна стверджувати, що законодавчі зміни сприяють уникненню монополізму та лібералізують правові відносини у сфері імпорту зброї та інших засобів подвійного призначення. Також слід уточнити, що після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну суб'єкти господарювання без посередників та зайвої бюрократії передають товари військового й подвійного призначення після завезення в Україну в певний конкретний військовий чи цивільний підрозділ, що видає сертифікат кінцевого споживача, який підтверджує, що ці товари призначені безпосередньо для вирішення питань національної оборони. Тим самим кількість суб'єктів, які здійснюють імпорт товарів військового та

подвійного призначення в Україну, зросла майже до 440 [15]. Було б доречно зберегти саме такі тенденції імпорту та експорту зброї навіть після перемоги України над РФ.

Висновки. Підсумовуючи все вищенаведене в цьому дослідженні, маємо можливість сформулювати такі узагальнення: товари військового призначення та товари подвійного використання, обґрунтоване визначення яких наведено у спеціальному законі, є предметом правового регулювання експорту та імпорту товарів військового та подвійного призначення в Україні, а також складним і важливим компонентом адміністративної діяльності, спрямованої на забезпечення національної безпеки та відповідності міжнародним зобов'язанням. Ця діяльність включає в себе спеціальні й загальні суб'єкти публічної адміністрації, які діють на підставі законодавства, зокрема спеціального профільного закону та підзаконних нормативно-правових актів, видаючи дозволи та застосовуючи інші публічні інструменти. Спеціальні суб'єкти, такі як Державна служба експортного контролю, відіграють ключову роль у цьому процесі. Вони визначають перелік товарів, які підлягають контролю, установлюють процедури та вимоги для отримання ліцензій на експорт чи імпорт, а також виконують інші функції, спрямовані на забезпечення дотримання норм права та міжнародних вимог.

Суспільні відносини, що регулюються нормами права, є об'єктом правового регулювання експорту та імпорту товарів військового та подвійного призначення та потребують правового регулювання задля належного забезпечення захисту національних інтересів України й дотримання міжнародних зобов'язань щодо нерозповсюдження зброї масового знищення, засобів її доставки, обмеження передання звичайних видів озброєння, а також здійснення заходів щодо недопущення використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях [5]. Спрощена адміністративна процедура отримання дозволів на імпорт зброї в Україну від Держекспортконтролю сприяє покращенню ситуації на фронті та є вагомим підтримкою національної безпеки завдяки країнам-партнерам США, Великої Британії, Литви, Польщі та інших демократичних держав.

Проаналізовано й схарактеризовано інструменти, які застосовуються у правовому регулюванні експорту товарів військового та подвійного призначення. Звернено увагу на недоліки самої процедури експорту й монополізацію від певних державних установ з вироблення та експортування товарів військового призначення, пов'язані з недосконалим чинним законодавством у сфері державного експортного контролю.

Список використаних джерел:

1. Долуда І. І. Поняття правового регулювання експорту та імпорту товарів військового призначення та подвійного призначення в Україні. *Юридичний бюлетень*. № 26. 2022. С. 127-134. URL: <http://lawbulletin.oduvs.od.ua/v26-2022>
2. Замрига А. В. Адміністративно-правове забезпечення господарської діяльності України в умовах воєнного стану і в післявоєнний період, враховуючи міжнародний (зарубіжний) досвід. *Виклики та загрози в умовах воєнного стану і в післявоєнний період та шляхи їх подолання*: наукова монографія / за загальною ред. О. В. Кузьменко. Київ: Видавничий центр «Кафедра», 2024. С. 597-625.
3. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України № 64. 2022. *Президент України Володимир Зеленський*. 2023. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
4. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 р. № 959-ХІІ. *Верховна Рада України*. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>
5. Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання. Закон України від 20.02.2003р. № 549-ІV. *Верховна Рада України*. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/549-15#Text>
6. Положення про порядок надання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю. Постанова Кабінету Міністрів України від 08.06.1998 р. № 838. *Верховна Рада України*. 2023. URL: <https://zakononline.com.ua/documents/show/194931765516>

7. Про затвердження Інструкції щодо заповнення заяви про отримання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю». Наказ Мінекономрозвитку від 23.01.2019 р. № 68. *Ліга Закон*. 2023. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/re33145?an=1&ed=2019_01_23

8. Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання : Закон України від 20 лютого 2003 р. № 549-IV. *Верховна Рада України*. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/549-15#Text>

9. Україна може виробляти значно більше зброї. Що для цього потрібно? 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/12/28/708192/>

10. Експортери «Укроборонпрому» з початку 2020 року уклали контрактів на 154 млн доларів. 2020. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/08/14/eksportery-ukroboronpromu-z-pochatku-2020-roku-uklaly-kontraktiv-na-154-mln-dolariv/>

11. Як Україні виготовляти сучасну зброю? 2023. URL: il.in.ua/uk/blogs/yak-ukrayini-vygotovlyaty-suchasnu-zbroyu/

12. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань державного експортного контролю. Постанова Кабінет Міністрів України від 10.02.2022р. № 247. *Верховна Рада України*. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/247-2022-%D0%BF#n17>

13. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану : Постанова Кабінет Міністрів України від 18.03.2022 р. № 314. *Верховна рада України*. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-%D0%BF#Text>

14. Реекспорт. Словник української мови. 2022. URL: <https://sum.in.ua/s/reeksport>

15. Ярусевич Є. Адміністративно-правове регулювання державного експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання : дис. ... д-ра філософії : 081. Суми, 2021. 199 арк.

